

Geachte lezer,

Graag nodigen we u uit voor een lezing met een actueel thema: het Vaticaan in de internationale politiek! Zaterdag **5 maart** organiseert Stichting Katholiek Erfgoed een middag over de bijdrage van de Paus en het Vaticaan aan de wereldvrede en over zijn ideeën over sociale rechtvaardigheid en het behoud van de schepping. Iedereen heeft zich vast wel eens afgevraagd of erover gediscussieerd tot hoever de invloed van paus Franciscus reikt. Dat het optreden van paus Franciscus gewaardeerd wordt blijkt in ieder geval uit de internationale Karelspreis die dit jaar aan hem toegekend wordt.

De sprekers op 5 maart zijn enkele jonge Duitse specialisten (Dorothee Niebuhr en Christian Rieck) en dr. Willem Marie Spielman.

Het programma is als volgt:

14:00	Opening
14:10–15:15	'Vatican: Microstate and Superpower' door Dorothee Niebuhr en Christian Rieck
15.30– 16:00	'Het wereldbeeld van de paus in zijn encycliek Laudato Si' door dr Willem Marie Spielman
16.00 – 16.40	Debat met de sprekers en de deelnemers onder leiding van Isabella Wijnberg en Glenn Sluijter
16:45 – 17.00	Afsluiting door Marie Christine barones van Hövell tot Westerflier (Nederlandse Associatie Soevereine Orde van Malta)
17:00–18:00	Borrel

De middag zal plaatsvinden in het **Maltezerhuis, Nieuwegracht 14** in Utrecht. Lezingen en debat zijn in het Engels. De entree bedraagt 12,50 euro en voor studenten 7,00 euro. U bent van harte uitgenodigd! U kunt zich opgeven door te mailen naar stichtingkatholikerfgoed@kpnmail.nl of te bellen naar 06–14975950. Graag nodigen we u ook uit om de flyer, die u als bestand bij deze e-mail gevoegd vindt, te verspreiden onder uw vrienden en mogelijk geïnteresseerden!

5 maart: Pope
Francis: Peace
and Politics,
Maltezerhuis
Utrecht

•

Paus
Franciscus
wint de
Karelspreis

•

Rome en de
vroeg-
christelijke
catacomben

Prestigieuze Akense Karelsprijs voor paus Franciscus

Op 23 december jl. is bekendgemaakt dat de internationale Karelsprijs 2016 aan paus Franciscus is toegekend vanwege zijn verdiensten voor vrede, begrip, barmhartigheid, tolerantie, solidariteit en het behoud van de schepping. In het daarbij door het curatorium uitgegeven persbericht wordt verwezen naar de historische toespraak van Franciscus voor het Europese Parlement in november 2014. Daarin pleitte Franciscus voor een Europa dat niet om economie draait maar om de menselijke waardigheid en heiligheid en voor een Europa dat een beschermer en drager is van wetenschap, kunst, muziek, menselijke waarden en geloof; een Europa dat de mens ziet en hem beschermt en dat een referentie is voor de mensheid. Haar respect voor de menselijke waardigheid, voor het unieke van de mens (ongeacht etnische, religieuze of culturele achtergrond) en voor de natuurlijke omgeving zullen samen met haar vrijheidsrechten de Europese Unie bij elkaar moeten houden.

Ook wordt in de bekendmaking verwezen naar zijn betrokkenheid bij mensen die hulp nodig hebben. Dat kwam al bij zijn eerste officiële reis tot uitdrukking, toen hij in juli 2013 op het eiland Lampedusa omgekomen bootvluchtelingen herdacht. Hij klaagde de onverschilligheid aan en pleitte voor solidariteit. Europa kan volgens hem de aan migratie verbonden problemen overwinnen als het duidelijk haar culturele identiteit kan tonen en passende wetten kan aannemen om de rechten van haar burgers te beschermen en om tegelijk het opnemen van migranten te garanderen. Door de vluchtelingencrisis, de economische crisis en de vervreemding van de burgers ten opzichte van de Europese instellingen geeft Europa echter volgens de paus een indruk van moeheid, veroudering en beperkte vruchtbaarheid.

Hij geeft aan dat de toekomst van Europa ervan af zal hangen of Europa haar kracht, haar geestelijke streven (dat haar geschiedenis zo levendig heeft gemaakt), haar ondernemingszin en haar dorst naar waarheid zal herwinnen. Hij roept Europa daarbij op om kracht te putten uit haar religieuze erfgoed.

Als derde wordt in de bekendmaking de recente encycliek *Laudato Si* genoemd waarin paus Franciscus zich richt op het behoud van de schepping. Jonge mensen vragen zich volgens hem af hoe aan een betere toekomst gebouwd kan worden zonder aan de milieucrisis of aan het lijden van uitgesloten te denken. Zij vragen om een verandering. Tenslotte kenmerkt de uitnodiging tot een dialoog tussen verschillende geloven en culturen het pontificaat van Franciscus. In Israël, Kenia, Oeganda, de Centraal-Afrikaanse Republiek en Turkije riep hij op tot een echte dialoog met het jodendom, de islam en andere religieuze tradities. De paus wil dat gezocht wordt naar hetgeen verenigt, zoals de barmhartigheid die ons nauw met het jodendom en de islam verbindt. Hij roept gelovigen op om zelf een instrument van barmhartigheid te worden.

De Karelsprijs is na de Tweede Wereldoorlog ingesteld en is vernoemd naar Karel de Grote, die wel als voorvader van een verenigd Europa wordt beschouwd. Met de verlening van de Karelsprijs wordt de autoriteit van de paus geëerd en het morele kompas dat hij biedt. Hij herinnert ons eraan (aldus de commentatoren) dat Europa de opdracht en plicht heeft om – op basis van de idealen van zijn stichters – vrede en vrijheid, recht en democratie, solidariteit en behoud van de schepping te verwezenlijken. Dat de paus deze prijs heeft aangenomen is overigens uitzonderlijk. In het algemeen wijst paus Franciscus prijzen en eretekens af. Volgens de woordvoerder van het Vaticaan, Frederico Lombardi, heeft de paus echter de Karelsprijs aangenomen vanwege diens bijzondere betekenis. Daarmee toont de paus (die zelf, zoals bekend, geen Europeaan is) hoe hoog hij de historische rol van Europa waardeert.

Volgens Lombardi ziet de paus deze prijs als een aanmoediging voor de vrede. De toekenning van de Karelsprijs is dan ook een mooie afsluiting van een jaar waarin de paus zich wereldwijd inzette voor vrede. Hij reisde naar Noord- en Zuid Amerika, Azië en Afrika om zijn boodschap van vrede en barmhartigheid te verkondigen. Zo sprak hij als eerste paus voor het Amerikaanse congres, bemiddelde hij tussen Cuba en de Verenigde Staten en leverde hij met *Laudato Si* een bijdrage aan de discussie over het klimaat en het behoud van de schepping. De meeste van zijn initiatieven die bij de verlening van de Karelsprijs zijn genoemd, zijn in onze nieuwsbrieven wel aan de orde geweest. Dat geldt minder voor zijn verdiensten voor de wereldvrede. Het sluit dan ook mooi aan op de toekenning van de Karelsprijs dat we deze tekortkoming op 5 maart a.s. kunnen rechtzetten met de door SKE georganiseerde lezingen over de vredebestichtende rol van de H. Stoel in de internationale politiek.

De vroegchristelijke catacomben van Rome

Prof. dr. Leonard Rutgers, hoogleraar Late Oudheid aan de Universiteit Utrecht, hield in het kader van de tentoonstelling "Rome. De droom van keizer Constantijn" op 12 december 2015 in De Nieuwe Kerk in Amsterdam een lezing over de vroegchristelijke onderaards begraafplaatsen van Rome, de catacomben. De catacomben zijn vanaf het begin van de 3e eeuw tot aan het begin van de 5e eeuw uitgegraven langs de uitvalswegen van Rome. Met studenten doet Rutgers al jarenlang onderzoek in de vroegchristelijke en joodse catacomben van Rome. Hieronder volgt een verslag van zijn lezing.¹

Grootte en omvang

De catacomben zijn uitgegraven in tufsteen. Professionele gravers, die ook de doden begroeven, hebben ze geschapen. De doden werden in een grafdoek via een nis naar binnen geschoven. De nis werd vervolgens dichtgemetseld en voorzien van een inscriptie. De catacomben zijn onze belangrijkste bron van het vroege christendom.

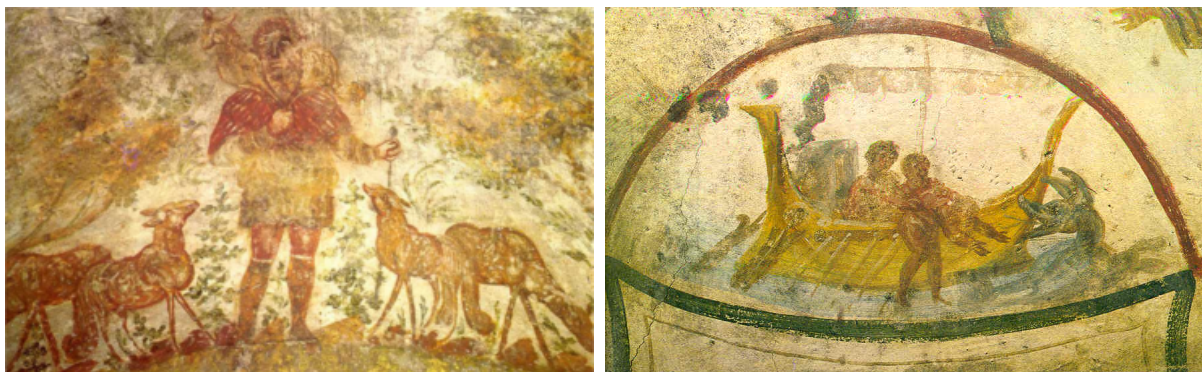
¹ Wie geïnteresseerd is in de oudheid kan zich via www.leonardrutgers.nl abonneren op de nieuwsbrieven van prof. Rutgers.

De grootte en omvang van de catacomben is indrukwekkend. Het deel dat toegankelijk is voor het publiek vormt slechts 1–2% van de totale lengte van gangen in de christelijke catacomben. Dat roept de vraag op wat in de andere gangen te zien is? De gangen zijn smal en aan weerszijden begeleid door nissen met graven. Vaak zijn er twee rijen van graven boven elkaar. Soms zelfs 8 tot 10. De gangen lopen kilometers door. Er is geen licht. Je hebt dus een gaslamp nodig. Maar ook een veiligheidslamp want je kunt in de catacomben gemakkelijk verdwalen. Daarom zijn door de eeuwen heen op diverse plaatsen pijlen in de muren gekrast.

Voor prof. Rutgers zijn de catacomben indrukwekkende bouwwerken, gemaakt door eenvoudige christenen van het eerste uur. Als je er loopt valt elk tijdsverschil weg. Ze getuigen van de kracht van het vroege christendom. Zijn onderzoek richt zich op de Callixtus catacomben, bekend vanwege de crypte waar negen pausen uit de 3^e eeuw begraven liggen. In een deel van die catacomben, de Reggione Liberiana, inventariseren prof. Rutgers en zijn assistenten de graven. In dit deel, dat 20% van de Callixtus catacomben vormt, zijn maar liefst 9.000 mensen begraven. Dat getal geeft een indruk van de omvang van de catacomben. In de ongeveer 50 christelijke catacomben van Rome liggen ongeveer een half miljoen christenen.

Vroegchristelijke kunst

De catacomben getuigen met hun wandschilderingen, inscripties en graven ook van de vroegchristelijke kunst. Geen andere plek ter wereld biedt daarin een vergelijkbaar inzicht. Vaak terugkerende taferelen zijn een herder met zijn schapen. Ook vindt men er fresco's van de H. Maria met Kind. Verder zijn er bijbelse thema's, zoals de drie jongelingen in de vuuroven, Daniel in de leeuwenkuil en Jona en de Walvis, en zijn er symbolen als het anker (de hoop), het kruis (het geloof), de duif (de vrede) en de vis (Jezus Christus).

Zo was Jona en de Walvis volgens Rutgers een populair verhaal in de vroegchristelijke kunst. Het verwijst naar de dood, het overlijden en hiernamaals. Het toont de almacht van God en de hoopvolle boodschap van een redding door God. De 3 dagen die Jona in de buik van de walvis doorbracht kunnen vergeleken worden met de 3 dagen van Christus in de onderwereld.

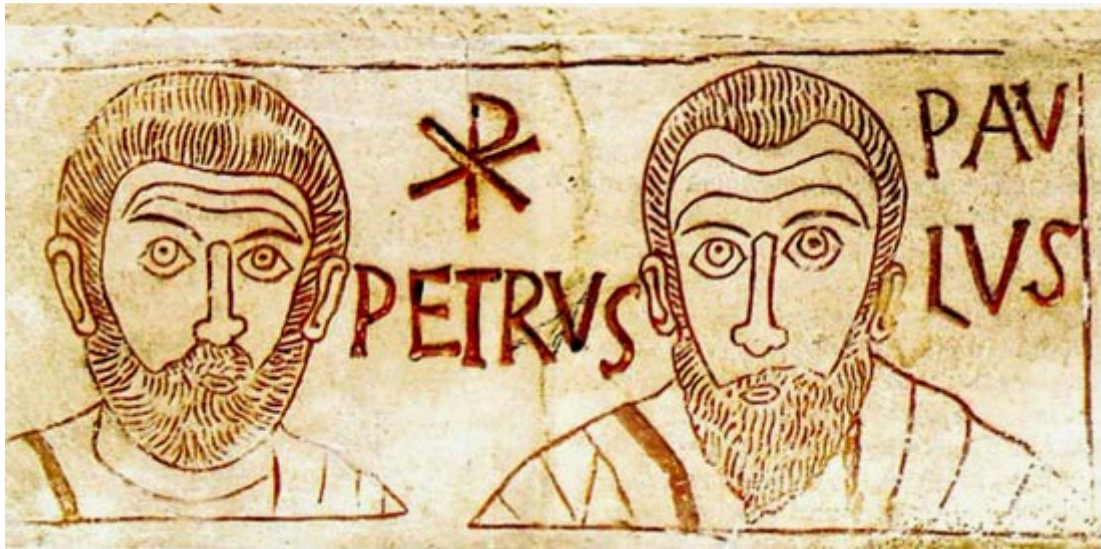
De boodschap van redding en opstanding sprak de vroege christenen zeer aan. Ook het verhaal van de opwekking van Lazarus verwijst naar de herrijzenis na de dood en is toepasselijk in de catacomben. Een fresco van een jongeman met een toverstaf die wijst naar een mummie beeldt dit verhaal af. Christus werd in die tijd nog vaak (zonder baard) als een jongeling afgebeeld, hetgeen dichtbij de Bijbeltekst blijft.

Prof. Rutgers behandelt ook een wandschildering met Christus, Petrus en Paulus.

Te zien zijn aan weerszijde van Christus het alfa en omega teken en 2 heren. Deze heren zijn Petrus (met ronde baard) en Paulus (met puntbaard). Deze baardvorm is afgeleid uit de apocriefe evangeliën. Petrus staat voor het joods-christelijke geloof en Paulus voor de christelijke stroming die meer is gericht op de heidense wereld. Volgens prof. Rutgers gaat het op deze afbeelding om een theologische en politieke keuze in verband met de opkomst van de paus in die tijd. Petrus als opvolger van Christus en de theologie van Paulus worden in het pausschap verenigd. Deze Concordia Apostolorum toont de gelaagdheid van de kunst van de Catacomben.

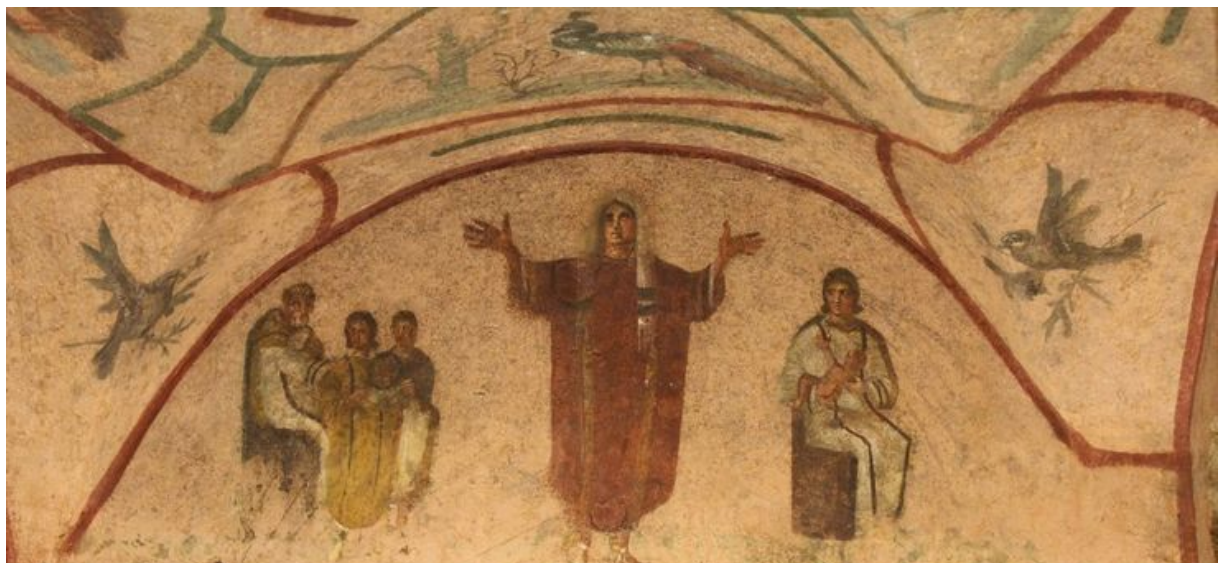
Behalve de wandschilderingen zijn er de vele inscripties. In Rome gaat het om ongeveer 40.000 inscripties op stenen. Het meest gebruikte symbool in deze inscripties is het Chi Rho teken.

Het Chi Rho teken en de Concordia Apostolorum (eensgezindheid) van Petrus en Paulus.

Betekenis van de catacomben voor de eerste christenen en voor ons begrip van het verleden

Prof. Rutgers toont een inscriptie bij een graf van een meisje, Nicella. De inscriptie vermeldt onder andere haar sterfdatum (15 mei). Deze datum was voor de vroege christenen belangrijk omdat die door hen werd beschouwd als hun werkelijke geboortedag, het begin van het betere eeuwige leven. Volgens Rutgers was het leven na de dood een belangrijke aansporing in die tijd om christen te worden. Het dagelijkse leven in het Rome van die tijd was namelijk minder leuk dan wel wordt gedacht. Rutgers geeft zijn studenten mee dat ze eerder moeten denken aan het leven in de achterbuurten van Calcutta dan aan het huidige Rome. De levensverwachting was in die tijd laag; de kindersterfte hoog. Ongeveer de helft van de graven die Rutgers in de Reggione Liberiana onderzocht zijn kindergraven. Het leven was als het ware omgeven door dood en overlijden. Het christendom bracht een alternatief. Niet alleen door een sociaal vangnet te bieden voor de mensen, maar ook door hen voor te spiegelen dat er een beter leven na de dood is. De heidense religies boden een dergelijk alternatief niet.

Prof. Rutgers toonde in verband met de verlossing een fresco van een persoon in gebedshouding in de paradijstuin.

Oorsprong van de catacomben

Lang is gedacht dat de catacomben een christelijke oorsprong hebben. Maar er zijn oudere catacomben in Rome gevonden, waaronder 5 joodse catacomben. Deze joodse catacomben zien er volgens prof. Rutgers hetzelfde uit, met wandschilderingen, inscripties e.d. maar dan met joodse symbolen, zoals de menorah en de sjofar. In de 5^e eeuw kwam er een einde aan de uitbouw van de catacomben. Het christendom was staatsgodsdienst geworden en bovenop de catacomben werden christelijke kerken gebouwd. Later werden ook kerken in de binnenstad van Rome gebouwd waarna de christenen in de kerken begraven werden (een gebruik dat tot in de 19^e eeuw ook elders in kerken, zoals ook de Nieuwe Kerk in Amsterdam, is voortgezet).

Rome had in de eerste eeuwen een grote joodse gemeenschap. In feite is het christendom volgens prof. Rutgers begonnen als afsplitsing van het jodendom, als joodse secte. Met de C-14 dateringsmethode is aangetoond aan de hand van organisch materiaal (houtschoor) dat de joodse catacomben ouder zijn dan de christelijke. De catacomben zijn dus als idee door de Romeinse christenen overgenomen van de Romeinse joden. Deze joodse wortels herinneren er ons volgens prof. Vegter aan dat Christus heel erg een joodse rabbi was en dat er zonder het jodendom geen droom van Constantijn zou zijn geweest.